

УДК 911.3; 316

Гнатюк Микола Володимирович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: gnat3112@gmail.com

ОСНОВНИ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

Мета. Мета статті полягає у розкритті основних чинників, що формують світовий енергетичний ринок на сучасному етапі.

Методика. Застосовані методи порівняння й прогнозування дали змогу виявити закономірності діяльності суб'єктів енергетичного ринку на регіональному та глобальному рівнях, а також спрогнозувати чинники, що вплинуть на енергетику та енергетичний ринок у майбутньому. Методи системного аналізу дали змогу проаналізувати роль енергетики в управлінській діяльності держав та в структурі територіальної організації суспільства, а також виокремити її значення в концепції стійкого розвитку.

Результати. У науковій роботі проаналізована сутність енергетики в структурі економічного розвитку держав і регіонів світу. Виявлена взаємозалежність енергетичного сектору економіки та аспектів територіальної організації суспільства. На основі отриманих результатів дослідження були виявлені взаємозалежні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на формування енергетичного ринку та економіки як окремої держави, так і регіонів на сучасному етапі. Обґрунтовано шляхи зниження негативних наслідків цих чинників, що можуть перешкоджати формуванню енергоринку між суб'єктами господарської діяльності.

Наукова новизна. Уперше розглядається взаємозалежність ведення енергетичної політики, міжнародних відносин та аспектів прояву територіальної організації суспільства: розселення населення, розміщення виробництва, природокористування, адміністративно-територіального устрою в умовах ринкової економіки.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при розробці державної та регіональної політики з природокористування, торговельних відносин, забезпеченні успішного функціонування енергетичного сектору. Також результати можуть бути враховані при розробці стратегічних програм енергетичного розвитку суб'єктів господарської діяльності.

Ключові слова: територіальна організація суспільства, стійкий розвиток, енергетичний ринок, паливно-енергетичні ресурси.

УДК 911.3; 316

Гнатюк Николай Владимирович

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: gnat3112@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО РЫНКА

Цель. Цель статьи заключается в раскрытии основных факторов, формирующих мировой энергетический рынок на современном этапе.

Методика. Применены методы сравнения и прогнозирования, позволившие выявить закономерности деятельности субъектов энергетического рынка на региональном и глобальном уровнях, а также спрогнозировать факторы, которые повлияют на энергетику и энергетический рынок в будущем. Методы системного анализа позволили проанализировать роль энергетики в управленческой деятельности государств и в структуре территориальной организации общества, а также определить ее значение в концепции устойчивого развития.

Результаты. В научной работе проанализирована сущность энергетики в структуре экономического развития государств и регионов мира. Обнаружена взаимозависимость энергетического сектора экономики и аспектов территориальной организации общества. На основе полученных результатов исследования были выявлены взаимосвязанные внутренние и внешние факторы, влияющие на формирование энергетического рынка и экономики как отдельного государства, так и регионов на современном этапе. Обоснованы пути снижения негативных последствий факторов, которые могут препятствовать формированию энергетического рынка между субъектами хозяйственной деятельности.

Научная новизна. Впервые рассматривается взаимозависимость ведения энергетической политики, международных отношений и аспектов проявления территориальной организации общества: расселение населения, размещения производства, природопользования, административно-территориального устройства в условиях рыночной экономики.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при разработке государственной и региональной политики по использованию природных ресурсов, торговых отношений, обеспечении успешного функционирования энергетического сектора. Также результаты могут быть учтены при разработке стратегических программ энергетического развития субъектов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: территориальная организация общества, устойчивое развитие, энергетических рынок, топливно-энергетические ресурсы.

UDC 911.3; 316

Gnatyuk Mykola Volodymyrovych

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: gnat3112@gmail.com

THE MAIN FACTORS OF THE FORMATION OF THE ENERGY MARKET

Purpose. The purpose of this paper is investigation of the key factors shaping the global energy market at the present stage.

Methods. The methods of comparison and prediction and system analysis have been applied. The comparison and prediction method is employed to consider the patterns of activity of energy market actors at the regional and global levels, to forecast the factors that will affect power engineering and the energy market in the future. Using the method of system analysis, it has been determined the role of power engineering in the management of states and in the structure of the territorial organization of society, as well as its importance in the concept of sustainable development.

Results. In the scientific work, the essence of power engineering in the structure of economic development of countries and regions of the world are analyzed. The interdependence of the economy's energy sector and aspects of the territorial organization of society have been revealed. Based on the obtained results, the interconnected internal and external factors affecting the formation of the energy market and economy both of a separate state and regions at the present stage have been revealed. The ways of reducing of those negative consequences factors which can hinder the energy market formation between economic entities are established.

Scientific novelty. The interdependence of conducting the energy policy, international relations and aspects of the manifestation territorial organization of society: the population resettlement, production location, nature resources using, administrative and territorial structure in the market economy have been considered in the first time.

The practical significance. The results of the study can be used to develop state and regional policy on nature resources use, trade relations and for successful functioning of energy sector. Also, the investigation results can be taken into account for elaboration of the strategic programs of energy development of economic activity subjects.

Keywords: territorial organization of society, sustainable development, energy market, fuel-energy resources.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світового господарства все більшого значення набуває енергетичний фактор. Стан світової економіки та енергетичного сектору актуалізує тенденції енергоефективності та енергозбереження в промисловості світових держав, тому що успішне функціонування їх неможливе без постійного функціонування енергетичної складової в умовах ринкової економіки. Тому необхідно виокремити ті чинники, які формують світовий енергетичний ринок, що сприятиме ефективному регіональному та державному управлінню енергетичною політикою в умовах ринкових відносин, мінімізуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження енергетичного ринку займалися такі науковці, як С.З. Жизнін [7], Д.В. Зеркалов [9], Л.Г. Мельник [11], Е.Г. Чистякова [14], В.Н. Лексін [19], та ін. Науковцями проаналізовані проблеми доступу до енергетичної сировини, вплив цінових трендів на світовому ринку енергоресурсів.

Виділення невизначених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на швидкоплинність процесів функціонування енергетичного ринку, зміни клімату та геополітичних пріоритетів держав-постачальників та покупців енергетичних ресурсів, доцільно виокремити чинники, які загалом формують глобальний енергетичний ринок сьогодення.

Постановка завдання. Зважаючи на викладене, метою статті є дослідження основних чинників, що формують світовий енергетичний ринок на сучасному етапі. Мета передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити місце енергетики у структурі територіальної організації суспільства; 2) проаналізувати особливості взаємовідносин між суб'єктами ринку енергоресурсів; 3) Дослідити основні чинники, що призводять до формування енергоринку.

Виклад основного матеріалу. Після появи концепцій геосистем та геокомплексів з'явилася необхідність дослідження не лише просторової прив'язки географічних об'єктів та явищ, а й їх територіального поєднання. Починаючи з середини другої половини ХХ ст. однією з основних парадигм та підґрунтям для розроблення багатьох компонентно-галузевих та інтегральних стратегій суспільного розвитку стала територіальна організація суспільства [13]. Більш загальне поняття – територіальна організація – характеризується як просторовий вираз існування процесів та явищ на поверхні Землі та є основним предметом вивчення суспільної географії. Можна виділити наступні аспекти прояву територіальної організації: розміщення, територіальні відмінності, просторові взаємовідносини (потoki людей, капіталу, інформації), територіальні системи, що скріплені виробничими зв'язками, територіальні комплекси, територіальні структури, просторові процеси, просторову морфологію, територіальне управління [6].

Таким чином, *територіальна організація суспільства (ТОС)* – це взаємозалежне поєднання геокомплексів та геосистем, функціонально-територіальних структур, утворених внаслідок розселення населення, розміщення виробництва, природокористування, адміністративно-територіального устрою та об'єднаних структурами управління з метою просторового упорядкування життєдіяльності суспільства на певному етапі суспільного розвитку [6; 13]. Основними закономірностями, що визначають територіальну організацію суспільства, є [12]:

1) Системно-синергетичний характер суспільного розвитку, що передбачає існування відповідних ознак, а саме неврівноваженості, емерджентності (наявність у системі властивостей, не притаманних її підсистемам і блокам), динаміку станів і етапів розвитку;

2) Стадійно-еволюційний характер розвитку суспільства;

3) Постійно зростаюча кількість чинників, що впливають на розвиток суспільно-територіальних систем;

4) Ієрархічний характер розвитку суспільно-територіальних структур, що проявляється у вертикальній структурованості розвитку компонентів в складних суспільно-територіальних утвореннях.

5) Вплив у процесі територіальної організації управлінських структур адміністративно-територіального таксону та структур вищих ієрархічних рівнів.

Розглядаючи територіальну організацію суспільства, необхідно виділити населення, котре проживає на певній території та формує певну систему потреб та інтересів власного розвитку, та територію з певним природно-ресурсним потенціалом, який покликаний задовольняти потреби даного населення за допомогою владної організації даного процесу. Організація передбачає управління, створення та впровадження управлінських дій на певній території разом із життєдіяльністю населення, якому властиві процеси самоорганізації та самоуправління. Таким чином, виокремлюються три основні потенціали ТОС – потенціали території, населення та організації [14]. При вивченні передумов трансформації територіальної структури потрібно враховувати такі чинники, як [19]:

1) Здатність виконання державою як інституту влади власних конституційних обов'язків, здійснювати інвестиційні та інші проекти між одиницями територіального поділу та за їхніми межами.

2) Якісні зміни в політичному, економічному, соціальному та правовому просторі, а також зовнішньополітичні та економічні умови функціонування держави та її регіонів;

3) Зміну балансу територіальної централізації та децентралізації влади, а також перерозподіл функцій, обов'язків, компетенції та ресурсів регуляторної та управлінської діяльності органів влади між рівнями її територіальної організації;

Вивчення результатів реформування територіальної структури включає в себе кількісно-якісну оцінку змін соціально-економічних показників, політичного та управлінського статусу територій внаслідок

просторових змін; трансформацію територіальної структури [19]. Необхідно також враховувати сучасний стан та перспективи розвитку територій, що не співпадають з системою адміністративно-територіального поділу, а саме:

А) *Закритих адміністративно-територіальних одиниць (ЗАТО)* - адміністративно-територіальних одиниць, на територію яких заборонений вільний доступ громадян, котрі не проживають в їхніх межах і не пов'язані з діяльністю, яка викликає необхідність встановлення особливого режиму перебування на даних територіях в інтересах національної безпеки держави [13];

Б) *Спеціальних (вільних) економічних зон (ВЕЗ)* – частини території держави, на котрій встановлюється і діє спеціальний режим економічної діяльності (митні, пільгові, податкові, валютно-фінансові умови економічної діяльності національних, іноземних юридичних та фізичних осіб) та порядок застосування і дії законодавства держави [1];

В) Прикордонних територій;

Г) Територій із спеціальним режимом використання природних ресурсів.

При подібному дослідженні просторової структури держави одиниці територіального поділу розуміються як ареал поширення сфери повноважень та обов'язків органів влади задля здійснення соціально-економічних (суспільних) та екологічних функцій [19]. Залежно від об'єкта дослідження цієї сформованої території складові територіального поділу можуть мати характер політичних та адміністративно-територіальних одиниць, функціональних і промислових районів, різних зон, котрі у деяких випадках частково або повністю перекривають один одного, створюючи специфічні регуляторні та правові ситуації при їхній взаємодії.

Серед основних чинників, що впливають на особливості територіальної організації суспільства та природокористування, особливу увагу варто приділити енергетичній складовій, котра, у свою чергу, впливає на особливості розміщення населення та покликана задовольняти потреби сучасного суспільства. Енергетика є одним із найголовніших показників економічного розвитку держав та регіонів світу на сучасному етапі та у довгостроковій перспективі, а також є галуззю господарства, що визначає науково-технічний прогрес.

На сучасному етапі розвитку суспільства електроенергія формує енергетичну базу і є основним чинником економічного зростання держав та регіонів світу [13]. Енергетика є невід'ємним елементом концепції стійкого розвитку, ухваленої на конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 році [2]. У довготривалій перспективі енергетика є вагомою складовою трьох постулатів стійкого розвитку (соціальна відповідальність, стійке економічне зростання та захист навколишнього середовища), котрі за допомогою системного підходу повинні ефективно використовувати енергоресурси для

досягнення основних цілей стійкого розвитку – забезпечення потреб та інтересів нинішнього суспільства без шкоди для майбутніх поколінь [4; 2].

Енергетикою можна назвати сукупність засобів виробництва, що застосовуються для одержання, перетворення, використання, розподілу енергетичних ресурсів в господарській діяльності [16]. Інше визначення даного поняття – це галузь господарства, що вивчає енергоресурси, їх виробництво, перетворення, постачання, розподіл, кінцеве споживання та покликана створювати усі умови для безперервного та ефективного розвитку господарства та життєдіяльності суспільства [15; 11].

Починаючи з другої половини XVIII ст., а саме з початком промислової революції, у всьому світі спостерігається значне зростання попиту на енергоресурси [4]. Задоволення потреб цього попиту значною мірою залежить від надійності енергопостачання від виробника до споживача, коливань світових цін на ПЕР, забезпеченні економічного розвитку та кліматичної складової. А за даними провідних міжнародних організацій, провідним видом палива у світі на найближчі п'ятдесят років залишаться вуглеводні, основні джерела яких – природний і сланцевий газ, кам'яне вугілля та нафта [9]. Енергетичні проблеми формують розвиток сучасних міжнародних відносин, що проявляється або ж у балансі сил та контролю світових ресурсів і часто мають конфліктний характер, або ж у взаємозалежній та взаємовигідній співпраці усіх гравців енергетичного глобального ринку [5]. Світовий ринок енергоресурсів є саморегульованим, однак вразливим до силового протистояння держав за доступ до енергоресурсів [21]. Дане протистояння посилиться у довгостроковій перспективі у контексті контролю держав над морським простором, де розташовані значні розвідані та нерозвідані запаси енергоресурсів. Доступ до надр та ресурсів Світового океану лишаються предметом дискусій між державами (щодо острова Ганса між Данією та Канадою, Парасельських островів у Південно-Китайському морі та територіальних претензій щодо надр Арктики) [20]. Функціонування енергетичного сектору в структурі господарства держав та регіонів світу здійснюється в межах ринкових відносин, тобто в рамках покупців та продавців енергоресурсів, що перебувають у тісній взаємодії один з одним. Ця взаємодія проявляється у визначенні єдиної ціни на різні види паливно-енергетичних ресурсів, конкуренції між постачальниками енергоносіїв, тощо. Як результат, відносини між споживачем та продавцем будуть формуватися на основі загальносвітових тенденцій видобування та споживання ПЕР, геополітичної та економічної ситуації в регіонах-видобувачах сировини та міжнародних норм. На особливості ринкових відносин в енергетиці значний вплив також мають змінні рівні розвіданих запасів енергетичної сировини, розвиток технологій та об'єми їх видобування, економічні та політичні відносини між суб'єктами енергетичного ринку тощо.

Енергетичним ринком можна назвати сукупність осіб та організацій, які купують товари, послуги та засоби з метою виробництва та споживання енергії. Учасниками енергетичного ринку є: виробники товарів і послуг

для забезпечення процесу створення енергії; підприємства-видобувачі ПЕР; організації і підприємства, що переробляють паливно-енергетичні ресурси; постачальники та споживачі кінцевої енергії [11].

За останні кілька десятиліть на світову енергетику мають вплив два основні процеси: зростання конкуренції на світовому паливно-енергетичному ринку між енергетичними компаніями та урядами країн їх базування з одного боку, з іншого – поглиблюються міждержавні зв'язки і менеджмент енергосектору та природокористування на світовому, глобальному рівні [7]. Спираючись на фактори та складові, що впливають на формування енергетичного ринку окремих країн і регіонів та світу в цілому, можна виділити внутрішні (на рівні держави), та зовнішні чинники його формування. Кожен із цих чинників впливає на структуру попиту та пропозиції енергоринку. До внутрішніх чинників можна віднести:

1) Об'єми запасів енергетичних природних ресурсів та їх розпорошеність по земній поверхні. Даний чинник є провідним у визначенні держав, що є суб'єктами енергетичного ринку, особливо це стосується доступу держав до родовищ нафти та газу, що є традиційними та найбільш споживаними видами енергоресурсів.

2) Співвідношення розвіданих запасів енергетичної сировини та наявної інфраструктури і технологій, що сформувалися в процесі розвитку держави та застосовуються для видобування і перетворення природних ресурсів, логістичної складової. Цей пункт включає в себе побудову та обслуговування як підземних та наземних газо- і нафтопроводів, так і підводних, що є доволі затратним явищем [10].

3) Енергоефективність державної економіки - раціональне використання природних ресурсів, при якому для вироблення одної одиниці продукції та однакового рівня енергетичного забезпечення використовується якомога менше енергії [11]. Даний показник є відносним і варіюється між державами по-різному. Як показує практика, до держав з найбільш енергоефективною економікою належать країни з найвищими рівнями економічного розвитку та споживанням енергоресурсів. Станом на 2016 рік за даним показником лідирує відповідно Німеччина, Італія, Японія, Франція. Уряди цих держав стимулюють інвестування у розвиток енергоефективності, тим самим допомагаючи заощаджувати кошти населенню, вести політику скорочення залежності від імпорту енергоносіїв та забрудненості навколишнього середовища [18].

4) Здатність практичного використання державою основних факторів її виробництва (земля, праця, капітал). До цього чинника слід віднести об'єми наявних енергетичних ресурсів, підготовку спеціалістів енергетичної галузі та правильне використання міжнародного поділу праці, а також здатність держави інвестувати в енергетичний сектор. Необхідність інвестування в енергетику зумовлена тим, що це призведе до примноження капіталу та збагачення державного бюджету в майбутньому.

5) Управлінський чинник, тобто стимулювання державою розвитку власного енергетичного сектору завдяки грамотному менеджменту по

розробці родовищ енергетичної сировини, її видобуванню, переробці, пошуку шляхів збуту продукції, створенню новітніх технологій для цієї сфери, спрощення законодавства для підприємницької діяльності тощо.

Чинники формування енергоринку на рівні однієї держави прямо та опосередковано впливають на формування попиту та пропозиції енергоресурсів на регіональному та глобальному рівнях. До зовнішніх чинників, що утворюють світовий енергетичний ринок, можна віднести:

1) Зростання попиту на енергоресурси, особливо з боку країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються через намагання підвищити об'єми власного виробництва та нав'язати конкуренцію економічно розвиненим державам (особливо це стосується постійно зростаючих економік Індії та Китаю). При цьому, на відміну від останніх, у більшості із них відсутня реалізація політики енергозбереження та енергоефективності (вироблення одиниці продукції потребує значно більших енергетичних затрат) [8]. Це створює передумови до підвищення цін на енергоресурси та сприяє забрудненості навколишнього середовища. Світова спільнота намагається нівелювати вплив даного чинника завдяки Рамковій конвенції ООН про зміну клімату.

2) Динамічний розвиток ціноутворення на енергоресурси, зокрема на нафту та газ. Після тривалого зростання цін на нафту та газ спостерігається поступовий їх спад. Починаючи з 2008 р. на газ, а з 2014 – на нафту [17]. Це зумовлено використанням технологій видобування зрідженого природного газу, зняттям економічних санкцій на поставки іранської нафти, зростанням її видобутку у Саудівській Аравії тощо.

3) Відсутність конкурентоспроможних альтернатив використання традиційного викопного палива. Незважаючи на намагання провідних держав світу варіювати застосування енергоресурсів та впровадити використання альтернативних джерел енергії, а саме енергії вітру, сонячного випромінювання, гідроенергетики, геотермальної енергії тощо. Відмова від традиційних паливних ресурсів на користь екологічно чистої енергетики не спостерігається у найближчій перспективі, особливо у промислово розвинених державах, так як вироблення енергії альтернативними джерелами не задовольняє потреби їхньої економіки. Підвищення цін на енергоресурси може спровокувати більш прогресивний розвиток альтернативних джерел енергії.

4) Динаміка енергетичного ринку, тобто зростання попиту та значні об'єми застосування вуглеводнів, диспропорція їх розподілу у світі зароджують проблему доступу до енергоресурсів. Таким чином виникає проблема нерівномірного забезпечення світового господарства паливно-енергетичними ресурсами з усіма негативними складовими, а саме підривом глобальної енергетичної та економічної безпеки і геополітичної стабільності у світі.

5) Геополітична нестабільність у регіонах-видобувачах паливно-енергетичних ресурсів. На даний момент це особливо стосується нестійкої політичної та військової ситуації в державах Близького та Середнього

сходу, Венесуели, країн Північної Африки, що є основними видобувачами нафти [9]. Даний чинник може спричинити повторне підвищення цін на енергоресурси в цілому, так як блокування доступу до видобутку та транспортування нафти підвищує попит на інші джерела енергії [17].

6) Набуття світовою енергетичною системою глобалізаційного характеру внаслідок інтернаціоналізації світового енергетичного ринку. До цього, в першу чергу, призводить розпорошеність енергетичної сировини по земній поверхні та проблема доступу до енергоресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність застосування міжнародного поділу праці, логістичної складової (прокладки трансконтинентальних нафто- та газопроводів підводних кабелів та ліній електропередач для транспортування електроенергії тощо) що поглиблює міжнародні відносини між суб'єктами енергоринку на локальному, регіональному і глобальному рівнях.

7) Кліматична складова. Сильне навантаження результатів діяльності підприємств паливно-енергетичного комплексу на навколишнє середовище в минулому і в теперішній час підвели світову спільноту до загрози глобальної екологічної кризи та зміни клімату. На даний момент по всьому світу спостерігаються наслідки катастроф техногенного характеру у паливно-енергетичному секторі, критичні підвищення рівнів антропогенних викидів парникових газів на локальних та регіональних рівнях. Щоб запобігти негативним наслідкам цих процесів світова спільнота розробляє шляхи їх вирішення. Найбільш значущим результатом її діяльності по екологічному питанню можна назвати Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату 1992 р. та подальші угоди в її рамках, а саме Кіотський протокол 1997 р. та Паризька угода щодо зменшення викидів діоксиду вуглецю 2015 р. [3; 2]. Подібні документи ставлять усі держави світу перед зобов'язанням обмежити наслідки впливу власної господарської діяльності на навколишнє природне середовище шляхом вдосконалення, оптимізації та екологізації природокористування і виробництва продукції, вдосконалення екологічного та енергетичного законодавства. Усі ці заходи націлені на обмеження споживання енергетичних ресурсів, що, у свою чергу, впливає на кон'юнктуру енергетичного ринку.

Принципи формування енергетичного ринку та його функціонування повинні забезпечувати [11]:

1. Чесну конкуренцію та прозорість між суб'єктами енергоринку;
2. Ієрархію господарського та управлінського регулювання;
3. Запобігання монополізації енергоресурсів відповідно до норм міжнародного права;
4. Динамічну здатність структурних перетворень енергетичної галузі.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку енергетичний сектор є ваговою складовою та рушійною силою господарської діяльності держав і регіонів світу, що призначений задовольняти потреби суспільного розвитку. Енергетична складова є суттєвим фактором територіальної організації суспільства та здатна

формувані розвиток міжнародних економічних відносин або ж у межах ринку, або ж шляхом конкуренції за доступ до світових запасів енергоресурсів. При цьому неможливо обійти увагою управлінську діяльність суб'єктів світової енергетики та енергоринку на державному і глобальному рівнях, а також наслідки господарської діяльності цих суб'єктів та їх вплив на навколишнє середовище. Енергетична складова є однією із трьох постулатів стійкого розвитку і майбутнє розвитку світової енергетики закладено у діяльність органів влади усіх держав світу.

Список використаних джерел:

- 1) Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 19.01.2006 №3370-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
- 2) Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. — 2-ге вид. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
- 3) Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату / ООН; Протокол, Міжнародний документ від 11.12.1997. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
- 4) Бевз С. М., Бондаренко Б. І., Буткевич О. Ф. Енергоефективність та відновлювані джерела енергії / За ред. А. К. Шидловського. – К.: Українські енциклопедичні знання, 2007. – 560 с.
- 5) Боровский Ю., Ткачук К. Исследования энергетики в теории международных отношений // Международные процессы, 2015, Том 13, № 4, с. 86-98.
- 6) Голубчик М. М., Макар С. В., Носонов А. М., Файбусович А. М. Соціально-економічна географія: Підручник. - М.: Видавництво Юрайт, 2015. - 419 с.
- 7) Жизнин С. З. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика // Балтийский регион. – 2010. - №1. – с. 8-21.
- 8) Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 416 с.
- 9) Зеркалов Д. В. Энергетическая безопасность: Монография. – К.: Основа, 2012. – 923 с.
- 10) Ковалко М. П., Ковалко О. М. Розвинута енергетика – основа національної безпеки України. Аналіз тенденцій і можливостей. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 108 с.
- 11) Мельник Л. Г., Сотник І. М. Економіка енергетики: Підручник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с.
- 12) Підгрушний Г. П. Сутність категорії «Територіальна організація суспільства»: Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. – К.: Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.
- 13) Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: Навч. посіб. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
- 14) Чистякова Е. Г. Территориальная организация населения: Учеб. пособие. - М.: Вузовский учебник, 2005. - 188 с.
- 15) Швец Т. И., Букшпун И. Д., Кираковский Н. Ф. Энергетика: Учеб пособие. – К.: Вища школа, 1971. – 616 с.
- 16) Шмелев В. Е. Общая энергетика: Учеб. пособие. – Владимир: Владимирский государственный университет, 2001. – 228 с.
- 17) Insights and Analysis on Economics&Finance // IMF. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated>.
- 18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
- 19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 1, pp. 5-21.

- 20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
- 21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. – New York: Routledge, 2009, 245 p.

Список использованных источников:

- 1) Закон Украины «Об общих принципах создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон» от 19.01.2006 №3370-IV [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
- 2) Програма дій «Повестка дня на ХХІ век»: Принята конференцією ООН по навколишньому середовищу та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 г.): Пер. с англ. - 2-е изд. - К.: Інтелсфера, 2000. - 360 с.
- 3) Киотський протокол к Рамочній конвенції Організації Об'єднаних Націй об зміні клімату / ООН; Протокол, Міжнародний документ от 11.12.1997. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
- 4) Бевз С. М., Бондаренко Б. И., Буткевич А. Ф. Энергоэффективность и возобновляемые источники энергии / Под ред. А. К. Шидловского. - К.: Украинские энциклопедические знания, 2007. - 560 с.
- 5) Боровский Ю. , Ткачук К. Исследования энергетики в теории международных отношений // Международные процессы, 2015, Том 13, № 4, с. 86-98.
- 6) Голубчик М. М., Макара С. В., Носонов А. Н., Файбусович Е. Л. Социально-экономическая география: Учебник. - М: Издательство Юрайт, 2015. - 419 с.
- 7) Жизнин С. З. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика // Балтийский регион. – 2010. - №1. – с. 8-21.
- 8) Белоцерковец В.В., Завгородняя А. А., Лебедева В. К. Международная экономика: Учебник / Под ред. А. А. Задои, В. М. Тарасевича - К. : Центр учебной литературы, 2012. - 416 с.
- 9) Зеркалов Д. В. Энергетическая безопасность: Монография. – К.: Основа, 2012. – 923 с.
- 10) Ковалко М. П., Ковалко А. М. Развитая энергетика - основа национальной безопасности Украины. Анализ тенденций и возможностей. - К: ООО «Типография» БИЗНЕСПОЛИГРАФ », 2009. - 108 с.
- 11) Мельник Л. Г., Сотник И. М. Экономика энергетики: Учебник. - Сумы: Университетская книга, 2015. - 378 с.
- 12) Подгрушный Г. П. Сущность категории «Территориальная организация общества»: Материалы теоретико-методологического семинара, Институт географии НАН Украины, 4 и 11 марта 2010 - К. : Институт географии НАН Украины. - Вып. 1. - 2010. - 66 с.
- 13) Топчиев А. Г., Мальчикова Д. С., Яворская В. В. регионалистики: географические основы регионального развития и региональной политики: Учеб. пособие. - Херсон: ОЛДИ-ПЛЮС, 2015 - 372 с.
- 14) Чистякова Е. Г. Территориальная организация населения: Учеб. пособие. - М.: Вузовский учебник, 2005. - 188 с.
- 15) Швец Т. И. , Букшпун И. Д. , Кираковский Н. Ф. Энергетика: Учеб пособие. – К.: Вища школа, 1971. – 616 с.
- 16) Шмелев В. Е. Общая энергетика: Учеб. пособие. – Владимир: Владимирский государственный университет, 2001. – 228 с.
- 17) Insights and Analysis on Economics&Finance // IMF. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated>.
- 18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
- 19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 1, pp. 5-21.
- 20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
- 21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. – New York: Routledge, 2009, 245 p.

References

- 1) The Law of Ukraine "On general principles for the creation and operation of special (free) economic zones" of 19.01.2006 №3370-IV [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
- 2) Program of Action Agenda 21: Adopted by the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro (Summit "Planet Earth", 1992). K. : Intelsfera, 2000. - 360 p.
- 3) Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change / UN; Protocol, International Instrument of 11.12.1997. [Electronic resource]. - Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
- 4) Bevz S., Bondarenko B., Butkevich A. Energy efficiency and renewable energy sources / Ed. A. Shidlovsky. - K. : Ukrainian encyclopedic knowledge, 2007. - 560 c.
- 5) Borowsky Yu., Tkachuk K. Energy Research in the Theory of International Relations // International Processes, 2015, Vol. 13, No. 4, pp. 86-98.
- 6) Golubchik M., Makar S., Nosonov A., Faibusovich E. Social and economic geography: Textbook. - M: Publishing House Yurayt, 2015. - 419 p.
- 7) Zhiznin S. Energy in the Modern World and International Energy Policy // The Baltic Region. - 2010. - №1. - pp. 8-21.
- 8) Belotserkivets V., Zavgorodnya O., Lebedeva V. International Economics: Textbook / Ed. A. Zadoy, V. Tarasevich - K. : Center for Educational Literature, 2012. - 416 p.
- 9) Zerkalov DV Energy security: Monograph. - K. : Osnova, 2012. - 923 p.
- 10) Kovalko M., Kovalko A. Developed energy is the basis of the national security of Ukraine. Analysis of trends and opportunities. - K: "Printing house" BIZNESPOLIGRAF ", 2009. - 108 p.
- 11) Melnyk L., Sotnyk I. Energy Economics: Textbook. - Sumy: University book, 2015. - 378 p.
- 12) Pidgrushny G. The essence of the category "Territorial organization of society": Materials of theoretical and methodological seminar, Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, March 4 and 11, 2010 - K. : Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine. - Issue 1. - 2010. - 66 p.
- 13) Topchiev O., Malchikova D. , Yavorska V. Regionalization: geographic foundations of regional development and regional policy: Teaching. manual - Kherson: OLDI-PLUS, 2015. - 372 p.
- 14) Chistyakova E. Territorial organization of the population: Textbook. allowance - Moscow: Vuzovsky textbook, 2005. - 188 p.
- 15) Shvets T., Bukshpun I., Kirakovsky N. Power engineering: Textbook. - K.: Vishcha shkola, 1971. - 616 p.
- 16) Shmelev V. General Power Engineering: Educ. allowance. - Vladimir: Vladimir State University, 2001. - 228 p.
- 17) Insights and Analysis on Economics & Finance // IMF. [Electronic resource]. - Access mode: <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/03/24/oil-prices-and-the-global-economy-its-complicated>.
- 18) Kallakuri C., Vaidyanathan S., Kelly M., Cluett R. The 2016 International Energy Efficiency. July 2016. Report E1602.
- 19) Leksin V. Territorial organization of society and territorial structure of a state. - Region: Ekonomika i Sotsiologiya, 2010, No. 3 1, pp. 5-21.
- 20) Luft G., Konin A. Maritime Security as Energy Security: Current Threats and Challenges. Energy Security: Challenges for the 21-Century. Washington DC: Greenwood Publishing in collaboration with the Institute for the Analysis of Global Security (IAGS).
- 21) Moran D., Russel J. Energy Security and Global Politics: The militarization of resource management. - New York: Routledge, 2009, 245 p.